

เรียนพระพุทธศาสนา ๑๕ นาที

ของ

ท่านพุทธทาสภิกขุ

พ่อสนิท แม่สวาสดิ์ วัชรสกุณี

พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

...่ออุปัชฌาย์ (เจาะ ปุญญโชติ)

วัดประดู่โลกเชฏฐ์

ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดอยุธยา

อาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

เรียนพระพุทธศาสนา ๑๕ นาที

ของ

ท่านพุทธทาสภิกขุ

พ่อสนิท แม่สวาสดิ์ วัชรสกุณี
พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ
หลวงพ่ออุปัชฌาย์ (เจาะ ปุญญโชติ)
ณ วัดประดู่โลกเชฏฐ์
ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดอยุธยา
อาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

ชาตะ ๓ มีนาคม ๒๔๓๐

มรณะ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๑๒

ประวัติ

หลวงพ่ออุปัชฌาย์ (เจาะปุญญโชติ) เจ้าอาวาสวัดประดู่โลกเชฏฐ์ ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดเมื่อแรม ๖ ค่ำ เดือน ๔ ปีกุน พ.ศ. ๒๔๓๐ บิดาชื่อนายวัน มารดาชื่อพริ้ง บ้านเดิมตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อุปสมบทพัทธสีมา วัดประดู่โลกเชฏฐ์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๐ หลวงพ่อเณรเป็นพระอุปัชฌาย์ หลวงพ่อล่อนเป็นกรรมวาจารย์ หลวงพ่อจันทร์เป็นอนุสาวนาจารย์ หลวงพ่อเจาะปุญญโชติ ดำรงค์ตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นเจ้าคณะตำบล เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗ และได้มรณะภาพ เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ โดยอาการสงบ รวมอายุได้ ๘๓ ปี

เรียนพระพุทธศาสนา ใน ๑๕ นาที

นับตั้งแต่กาลที่โลกอันว่างเปล่าเริ่มกลายเป็นมนุษย์โลกขึ้น เมื่อหลายแสนปีมาแล้ว มนุษย์ได้ใช้มันสมองแสวงหาความสุขใส่ตนเป็นลำดับ ๆ มาทุก ๆ ยุค, จนในที่สุดเกิดมีผู้รู้สั่งสอนลัทธิแห่งความสุขนั้นต่างๆ กัน, ตัวผู้สอนเรียกว่าศาสดา, คำที่สอนเรียกว่าศาสนา, ผู้ทำตามคำสอนเรียกว่าศาสนิก, ทุก ๆ อย่างค่อยแปรมาสู่ความดียิ่งขึ้นทุกที, สำหรับคำสอนชั้นโลกิยะหรือจรรยาย่อมสอนมีหลักตรงกันหมดทุกศาสนา, หลักอันนั้นว่า จงอย่าทำชั่ว จงทำดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น, ดังที่ทราบกันได้

อยู่ทั่วไปแล้ว: แต่ส่วนคำสอนขั้นสูงสุดที่เกี่ยวกับความสุขทางใจอันยิ่งขึ้นไปนั้น *สอนไว้ต่างกัน* ศาสนาทั้งหลายมีจุดหมายอย่างเดียวกันเป็นแต่สูงต่ำกว่ากันเท่านั้น.

ทุกองค์ศาสดา เว้นจากพระพุทธเจ้า สอนให้ยึดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งสาวกไม่มีความรู้พิสูจน์ ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดเป็น ผู้สร้างโลกและอำนวยสุขแก่สัตว์โลกเป็นที่พึ่งของตน, ให้นับถือบูชาสิ่งนั้น โดยแน่นแฟ้น ปราศจากการพิสูจน์ทดลองแต่อย่างใด เริ่มต้นยุคที่ถือผี ถือไฟ ถือดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่าง ๆ มาจนถึงยุคถือพระเป็นเจ้า เช่นพระนารายณ์ และพระพรหมของศาสนาฮินดู พระยะโฮวาของศาสนาคริสเตียนและยิว และพระอาหล่าของอิสลาม, ต่างสอนให้มอบความเชื่อในพระเจ้าเหล่านั้น แต่ผู้เดียวว่าเป็นผู้มีอำนาจเหนือสิ่งใดทั้งหมด ทั้ง ๆ ที่ไม่ต้องรู้ว่าตัวพระเจ้านั้นเป็นอะไรกันแน่ และผิดจากหลักธรรมดาโดยประการต่าง ๆ,

ต่อมา เมื่อสองพันปีเศษมาแล้ว ภายหลังแต่พระเจ้า ของศาสนาพราหมณ์, ก่อนแต่พระคริสต์ และพระโมหมัด ของชาวยุโรป และอาหรับ พระพุทธเจ้าได้อุบัติบังเกิดขึ้น *ทรงสอนการพึ่งตัวเอง และทรงสอนหลักธรรมทางใจในขั้นสูง, ผิดกับศาสนาอื่นทั้งหมด* คือ:–

หลักกรรม

ทรงสอนเป็นใจความว่า สุขทุกข์เป็นผลเกิดมาจากเหตุของมันเอง ได้แก่การกระทำของผู้นั้น, ผลเกิดจากการกระทำ ของผู้ใด ผู้นั้นต้องได้รับอย่างแน่นอนและยุติธรรม, ไม่มีใครอาจสับเปลี่ยนตัวผู้ทำกับตัว ผู้รับ หรือมี อำนาจ เหนือกฎ อันนี้ได้, นี่เรียกว่า *ลัทธิกรรม.* มีเป็นหลักสั้น ๆ ว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน หมุนไปตามอำนาจ

---

๑. ศาสนาคริสต์และอิสลาม แม้เกิดที่หลังพุทธศาสนาแต่กลับไปมีหลักอย่างเดียวกับศาสนาพราหมณ์ในอินเดีย ซึ่งมีอยู่ก่อนศาสนาพุทธ ก็เพราะมีมูลรากไปจากศาสนานั้นโดยพวกที่ถือพระเจ้าแต่องค์เดียวของพราหมณ์ยุคนั้น แยกพวกจากอินเดียข้ามแดนไปทางตะวันตกคือปาเลสไตน์และอาหรับ, ดูพิสดารในเทศนาเสือป่า.

กรรมเก่า ซึ่งในระหว่างนั้นก็ทำกรรมใหม่เพิ่มเข้า อันจะกลายเป็นกรรมเก่าต่อไปตามลำดับ เป็นเหตุและผลของกันและกัน ไม่รู้จักสิ้นสุด คาบเกี่ยวเนื่องกันเหมือนลูกโซ่ ไม่ขาดสาย. เราเรียกความเกี่ยวพันอันนี้กันว่า สังสารวัฏ หรือ สายกรรม. มันคาบเกี่ยวระหว่างนาทีนี้กับนาทีหน้า หรือชั่วโมงนี้กับชั่วโมงหน้า วันนี้กับวันหน้า เดือนนี้กับเดือนหน้า ปีนี้กับปีหน้า จนถึงชาตินี้กับชาติหน้า, สับสนแทรกแซงกันจนรู้ได้ยาก ว่าอันไหนเป็นเหตุของอันไหนแน่ ดูเผิน ๆ จึงคล้ายกับว่ามีใครคอยบันดาล, สายกรรมประจำบุคคลหนึ่ง ๆ ย่อมผิดจากของอีกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้น ต่างคนจึงต่างเป็นไปตามแนวกรรมของตนไม่เหมือนกัน, กรรมเป็นเหตุ สุขและทุกข์เป็นผลเกิดมาแก่กรรมนั้น ฯ

หลักอนัตตา

ทรงสอนอีกว่า ไม่มีพระเจ้าผู้สร้าง ไม่มีสิ่งอันควรเรียกได้ว่า ตัวตน, สรรพสิ่งไม่มีผู้ใดสร้าง

เกิดขึ้นแปลก ๆ ก็เพราะปัจจัยตามธรรมชาติที่จะต้องค่อย ๆ แปรไปหมุนไปตามลำดับตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยไม่อยู่ในอำนาจของใคร, เรียกว่ามันเป็นอนัตตา หลักอนัตตานี้จึงมีแต่ในพุทธศาสนา ไม่มีในศาสนาอื่นอันสอนว่าทุกสิ่งพระเจ้าสร้างขึ้นเป็นตัวตน และอยู่ใต้อำนาจพระเจ้าผู้เป็นเจ้าแห่งตัวตนทั้งหลาย.

ทรงสอนว่า ไม่มีตัวตนซึ่งเที่ยงและยั่งยืน. สิ่งหนึ่งย่อมเกิดเนื่องมาแต่อีกสิ่งหนึ่ง และสิ่งนั้นก็เกิดทยอยมาแต่สิ่งอื่น แม้สิ่งอื่นนั้น ก็เกิดทยอยมาแต่สิ่งอื่นอีก ตั้งต้นมานาน ซึ่งไม่มีใครกำหนดได้ และจะเกิดสืบต่อกันไปข้างหน้าอีกเท่าไรแน่ก็กำหนดไม่ได้เหมือนกัน. กฎข้อนี้เป็นไปทำนองเดียวกัน ทั้งสิ่งที่มีวิญญาณและที่หาวิญญาณมิได้. สำหรับสิ่งที่หาวิญญาณมิได้ จักยกไว้เพราะไม่เกี่ยวกับสุขทุกข์. ส่วนสิ่งที่มีวิญญาณเช่นมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทั่วไป เป็นสิ่งควรเรียนรู้ เพราะเกี่ยวกับสุขทุกข์ในชีวิต. มนุษย์เราเกิดจากการ

รวมพร้อมแห่งรูปธาตุ (Physical Element) และนามธาตุ (Mental Element) อันมีประจำอยู่ตามธรรมดาในโลกนี้ เมื่อสองอย่างนี้ยังประชุมกันเข้าไม่ได้อย่างเหมาะส่วน ก็ยังไม่เกิดเป็นมนุษย์ขึ้นมา. ต่อเมื่อคุมกันเข้าได้เหมาะส่วนก็เป็นมนุษย์ขึ้นเช่นเดียวกับ พืชพรรณ ไม้ที่ อาศัย ดินฟ้าอากาศและเชื้อในเมล็ดของมันเอง งอกงามกลายเป็นต้นไม้ใหญ่โตขึ้นได้ รูปธาตุและนามธาตุนั้นแต่ละอย่างก็ล้วนเกิดมา จากการรวมพร้อมของพืชอื่น อีกต่อหนึ่งเกิดสืบต่อกันมาเป็นลำดับ จนกว่าจะเหมาะสำหรับผสมกันเข้าในรูปใหม่เมื่อใด. รูปธาตุในกายนี้ เช่นพืชและเนื้อสัตว์ ซึ่งอาศัยสิ่งอื่นเกิดมาแล้วหลายต่อหลายทอด จนมาเป็นเชื้อบำรุงร่างกายนี้ โดยเป็น เชื้อให้ เกิดและ บำรุง ส่วนเล็กที่สุดของร่างกาย (Cell) ที่สำหรับจะเป็น เนื้อหนัง กระดูก ผม ขน เล็บ ฟัน โลหิต และอื่น ๆ ในร่างกายเรา, ธาตุลมอันเกิดขึ้นจากธรรมชาติส่วนอื่น ๆ ก็ได้ใช้เป็น ลมหายใจ เข้าไป บำรุง

โลหิตและสิ่งต่าง ๆ โลหิตเป็นเหตุให้เกิดความอบอุ่นและความร้อนขึ้นได้, เท่านี้ก็พอจะมองเห็นได้ว่า มันอาศัยกันเกิดขึ้นเป็นลำดับ ๆ มามากมายนี้เป็นการเกิดการผสม การแปร ของธรรมชาติฝ่ายรูปธาตุ,

ส่วนนามธาตุนั้น ยิ่งละเอียดมาก นามธาตุอาศัยอยู่ได้เฉพาะในรูปธาตุที่ได้ปรับปรุงกันไว้เหมาะเจาะแล้วและมีหน้าที่บังคับรูปธาตุ พร้อมทั้งตนเองให้ตั้งอยู่หรือเป็นไปต่าง ๆ ตลอดเวลาที่เข้ามาเนื่องเป็นอันเดียวกัน. ควรจะเปรียบเรื่องนี้ด้วยเครื่องไดนาโมไฟฟ้า, ชิ้นโลหะต่าง ๆ กว่าจะหาคุมกันเข้าจนเป็นอย่างนี้ได้นั้น ล้วนแต่เกิดจากอุตุนิยมสืบมา ไม่รู้กี่หมื่นกี่แสนปี จนมนุษย์นำมาปรับปรุงให้เป็นรูปต่าง ๆ ก็ยังหามีไฟฟ้าเกิดขึ้นไม่ แต่เมื่อได้ยักย้ายประกอบกันเข้าจนถูกส่วนพร้อมด้วยอาการหมุนมันจึงปรากฏ แรงไฟฟ้าอย่างแรงขึ้นได้. ไฟฟ้าบางส่วนนั้น ปรากฏขึ้นจากการหมุนของเครื่อง, การหมุนของเครื่องกลับได้แรง

ไฟนั่นเอง มาช่วยสนับสนุนในการหมุนบางส่วนก็มี. ถ้ามีแต่ชิ้นโลหะก็ดี; มีแต่อาการหมุนอย่างเดียวก็ดี หรือมีแต่กระแสไฟฟ้าอันเป็นธรรมชาติประจำอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ในโลกก็ดี ยังไม่ประชุมกันเข้าได้แล้วกระแสไฟฟ้าใหม่จะไม่ปรากฏขึ้นได้เลยฉันใดก็ฉันนั้นรูปธาตุหรือร่างกายนี้ เปรียบเหมือนเครื่องไดนาโม, นามธาตุเปรียบเหมือนกระแสไฟฟ้า ได้อาศัยกันกลับไปกลับมา จึงเป็นไปได้ทั้งแต่ละอย่าง ๆ ล้วน ต้องได้ อาศัยความ ประจวบพร้อมแห่งเครื่องประกอบ ซึ่งเกิดมาแต่สิ่งอื่นหลายทอดด้วยกัน. นามธาตุก็เกิดสืบมาโดยตรงจากพวกนามธาตุ อิงอาศัยอยู่กับรูปธาตุ เมื่อรวมกันเข้าแล้ว เราสมมติเรียกคนหรือสัตว์ชื่อนั้นชื่อนี้ เพื่อสะดวกแก่การพูดจา เช่นเดียวกับสมมติเรียกชิ้นโลหะ และวัตถุต่าง ๆ ว่าเครื่อง ไดนาโมยี่ห้อนั้นยี่ห้อนี้เหมือนกัน. หลักของการที่สิ่งต่าง ๆ เป็นเหตุผลของกัน และให้เกิดสืบสาวกันไปนี้เป็นปัญหาที่ละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งพระองค์ได้ทรงตี

แตกอย่างทะลุปรุโปร่ง ในตอนหัวค่ำแห่งคืนตรัสรู้ที่ใต้ต้นมหาโพธิ์ที่พุทธคยา, เรียกว่าปฏิจสมุปบาท

ความรู้อันนี้ ทำให้พระองค์ทรงรู้จักโลกดีพอที่จะตีปัญหาที่สองออกได้สืบไปว่า มนุษย์เราควรทำอย่างไรกัน จึงจะเหมาะแก่โลก ซึ่งมีธรรมชาติเป็นอย่างนี้ หรือจะอยู่เป็นสุขในโลกอันมีสภาวะเช่นนี้ได้? การตีปัญหาข้อสองออก ได้สำเร็จผลเกิดเป็นหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระองค์ใช้สอนบริษัทในสมัยต่อมานั่นเอง อันรวมใจความได้สั้น ๆ ว่า สิ่งซึ่งเกิดมาจากสิ่งอื่น ซึ่งไม่เที่ยงถาวรและทั้งอาการที่สืบต่อกันมาก็ไม่ถาวรแล้ว สิ่งนั้นจะเที่ยงถาวรอย่างไรได้ ย่อมกระสับกระส่ายโยกโคลงแปรปรวนไปตามกัน. สิ่งที่แปรปรวนไม่คงที่ ย่อมก่อให้เกิดภาวะชนิดที่ทนได้ยาก คือทำให้เจ้าของได้รับความไม่พอใจเสียใจและเป็นทุกข์. เมื่อมันแปรปรวนและเป็นทุกข์อยู่อย่างนี้แล้ว มนุษย์จึงไม่ควรฝืนธรรมดาสะเออะเข้าไปรับเอาความทุกข์นั้น โดยเข้าไปอ้างตัวเองเป็นเจ้าของร่างกายนี้

และร่างกายอื่น. มันไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่กรรม-สิทธิ์ของเรา เห็นได้ตรงที่ไม่อยู่ในอำนาจเรา เราไม่ได้ทำมันขึ้น นอกจากอำนาจธรรมชาติแห่งนามและรูปเท่านั้น. ผู้ที่เข้าไปผูกใจในสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นของภายในและภายนอกตนก็ดี ว่าเป็นสิ่งที่จะ เป็นไป ตาม ความ ประสงค์ ของตน ทุกเมื่อแล้ว จะเกิดเป็นปัญหายุ่งยากขึ้นในใจของผู้นั้นมืดมิดเกิดกว่าที่เขาจะสางได้ พระองค์จึงทรงสอนให้หน่ายและละวางสิ่งต่าง ๆ ด้วยการไม่ยึดถือทางใจ แม้ว่าตามธรรมดาคนเราจะต้องอิงอาศัยสิ่งนั้น ๆ เพื่อมีชีวิตอยู่หมายความว่า เราต้องปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้องก็แล้วกัน.

เมื่อเราไม่เข้าไปผูกใจในสิ่งใด สิ่งนั้นก็ไม่เป็นนายบังคับใจเรา ให้อยาก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว ให้เหี่ยวแห้ง หรือให้อาลัยถึงมันได้. เราจะอยู่เป็นสุข. เมื่อใจหลุดพ้นแล้ว ก็เป็นอันว่าไม่มีอะไรมาทำให้เรากลับเป็นทุกข์ได้อีกจนตลอดชีวิต การคิดแล้วคิดอีกเพื่อตีปัญหานี้ให้แตกจน

ใจหลุดพ้น เรียกว่า *วิปัสนากัมมฐาน.* และเมื่อใจเราไม่ค่อยยอมคิดให้จริงจังลึกซึ้ง เพราะอำนาจฟุ้งซ่านด้วยความรัก ความโกรธ ความกลัว ความขี้เกียจหรืออะไรก็ตาม จะต้องทำการข่มใจให้ปลดจากอุปสรรคนั้น ๆ เสียก่อน การข่มใจนั้นเรียกกันว่า *สมถกัมมฐาน.* ถ้าไม่มีอุปสรรคเหล่านี้สมถกัมมฐานก็ไม่เป็นของจำเป็นนัก นอกจากจะเข้าฌานเพื่อความสุขของพระอริยเจ้า เช่นเดียวกับการหลับนอน เป็นการพักผ่อนอย่างแสนสุขของพวกเรา ๆ เหมือนกัน. คำสั่งสอนส่วนมากของพระองค์ เราจึงพบแต่วิปัสนากัมมฐานเป็นส่วนใหญ่

ความยึดถือ หรือ อุปาทาน

เราจะมองเห็นอย่างแจ่มแจ้งได้แล้วว่า สภาพแห่งทุกข์ มีอยู่ในโลกนี้จริงแต่บุคคลผู้จะรับทุกข์นั้นหามีไม่ ถ้าหากเขาจะไม่หลงเข้าไปรับเอาด้วยความเข้าใจผิดว่า สิ่งนั้นเป็นสุข และอยากได้หรือหวงแหนจะเกิดการยึดมั่น, หรือเข้าใจไปว่า

ทั้งมัน ทั้งเขา เป็นตัวตนที่จะอยู่ในอำนาจของตน ได้ทุกอย่างตามแต่จะปรารถนา. คิดดูก็เป็นการน่าขันและน่าสลดใจ อย่างไม่มีเปรียบ ที่เราพากันสมมติเอาสิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสว่า "ว่างเปล่า" ให้เป็นตัวเป็นตนขึ้นแล้ว ทำใจตัวเองให้ดิ้นรน ก่อความยุ่งยากให้เกิดขึ้นในใจ รัก โกรธ เกลียด กลัว ไปตามฉากแห่งความแปรปรวนของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งที่แท้มันเป็นของ "ว่างเปล่า" อยู่ตลอดเวลา ตามที่พระองค์ตรัสไว้นั่นเอง.

คำว่า *ว่างเปล่า* ในที่นี้ คือ ไม่มีแก่นสารตัวตนที่จะมายืนยันรับรองกับเราว่าเอาอย่างนั้นอย่าง-นี้กันได้. เพราะของทุกอย่าง ล้วนแต่มีสิ่งอื่นปรุงแต่ค้ำจุนกันมาเป็นทอด ๆ จึงตั้งอยู่ได้พร้อมกับการค่อย ๆ แปรไป สิ่งที่สิ่งอื่นปรุงแต่งจึงเป็นของว่างเปล่า ไม่มีน้ำหนัก ไม่มีอิสระแก่ตนใครจะเอาสัญญามั่นเหมาะกับ สิ่งเหล่านั้นอย่างไรได้ ในเมื่อทั้งผู้ถือสัญญาและผู้ให้สัญญา ก็ล้วนแต่ไม่มีความเป็นใหญ่แก่ตน หรือมีความเป็นตัวเป็น

ตน ไปตาม ๆ กันทั้งนั้น, ผู้ที่ขึ้นเข้าไปสัญญาหรือยึดมั่นในสัญญาก็เท่ากับเอา *ความว่างเปล่าไปผูกพันกับความว่าง* จะได้ผลอันพึงใจจากอะไรเล่า. ทั้งนี้ก็เพราะการหลงยึดมั่นของว่างขึ้นเป็นตัวตน เราเรียกกันว่า อุปาทาน. วัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นนั้น เรียกว่าอุปทานขันธ์ มีห้าอย่าง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. เพราะฉะนั้นจึงตรัสว่าขันธ์ทั้งห้าเป็นที่ตั้งแต่งความยึดมั่น อันเป็นทุกข์

หลักอริยสัจ

เราจะเรียนรู้หลักความจริงเหล่านี้ได้จากโรงเรียนคือร่างกายเรานี่เท่านั้น. ของใครก็ของมัน. ต้องอาศัยร่างกายเป็นที่ค้นหาความจริง เป็นครูสอนความจริง. เพราะในร่างกายนี้มีลักษณะพร้อมทั้งเหตุและผลพอ เพียงที่จะให้เรา ศึกษาหาความรู้และทำความมั่นใจให้แก่เราได้. พระองค์จึงตรัส

---

๑. *ดูเรื่อง ใครทุก ? ใครสุข ? ประกอบ จะได้ความชัดเจนเมื่อสงสัยว่าไม่มีตัวตนแล้ว ใครทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว*

ไว้ว่า *"....แน่ะเธอ! ในร่างกายที่ยาววาหนึ่งนี้นั่นเอง อันมีพร้อมทั้งสัญญาและใจ, ฉันได้บัญญัติโลก (คือความทุกข์), ได้บัญญัติโลกสมุทัย (คือเหตุให้เกิดทุกข์) ได้บัญญัติโลกนิโรธ (คือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์), และได้บัญญัติโลกนิโรธคามินีปฏิปทา (คือการทำเพื่อให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น) ไว้"*

ในที่นี้ ตรัสเรียกสภาพธรรมดาอันเต็มไปด้วยทุกข์ว่าโลก. เรียกความทะเยอทะยานของสัตว์โลกเพราะความยึดมั่นเข้าใจผิด ว่าเหตุให้เกิดโลก. เรียกการดับความอยากเสียแล้วอยู่สงบเป็นสุขใจเพราะไม่ยึดมั่นและเข้าใจถูกในสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นที่ดับของโลก. และทรงเรียกมรรคมีองค์แปดประการว่า เป็นวิธีให้ถึงความดับของโลกนั้น อันเป็นสิ่งที่สัตว์ทุกคนควรกระทำเป็นหน้าที่ประจำชีวิตของตน ๆ ตามนัยนี้เป็นอันว่า *หลักใหญ่ของพุทธศาสนา คือการสอนให้ดับทุกข์ภายในใจด้วยการศึกษาหาความจริงในกายตน และหยั่งรู้ไปถึงสิ่งและบุคคล ที่แวดล้อมตนอยู่ตามความเป็นจริง ไม่*

ติดมั่นจนเกิดทุกข์ เพราะเห็นกฎแห่งอนัตตา แล้วมีใจปลอดโปร่งสบาย การไม่ยึดมั่นว่าเป็นตัวตน อันจะก่อให้เกิดการเห็นแก่ตนนั้นเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น หรือแก่โลกทั้งสิ้น: คือตนเองจะเป็นผู้มีความสุขสงบเยือกเย็นแสนจะเย็น ส่วนผู้อื่นนั้น นอกจากไม่ถูกผู้นั้นเบียดเบียนแล้ว ยังอาจประพฤติตามเขา จนได้รับความสุขอย่างเดียวกัน. ไฟทุกข์ของโลกจะดับสนิท. หลักธรรมทั้งหลายแม้จะมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันหมดนั้นรวมลงได้ในหลัก คือความดับทุกข์ทั้งสิ้นความรู้ชนิดนี้ย่อมนำให้เกิดความเมตตาสงสารเพื่อน ที่กำลังตกอยู่ในทะเลแห่งสังสารวัฏด้วยกัน อย่างแรงกล้าเพราะฉะนั้น เป็นอันไม่ต้องกล่าวก็ได้ว่า *เมตตา* เป็นหลักอันสำคัญในพุทธศาสนานี้ด้วย อีกประการหนึ่ง

หลักโลกิยะ และ โลกุตตระ

ผู้สำคัญในสิ่งว่างเปล่าว่าเป็นแก่นสาร ก็คือผู้หลงหรือเรียกตรง ๆ อีกอย่างหนึ่งว่าผู้ปลูกสร้าง

ฉาวบรรจุความทุกข์ไว้สำหรับตน และนั่นคือปกติหรือธรรมดาของมนุษย์ทั้งโลก ที่เรียกว่ายังอยู่ในวิสัยโลกิยะ, ไม่ใช่โลกุตตระคือผู้พ้นไปจากโลกด้วยน้ำใจ, บางสมัยหรือบางเรื่องผู้แสวงหาทุกข์มาใส่ตนได้มาก กลับได้รับความยกย่องนับถือ ทั้งนี้เพราะพากันหลงในสิ่งที่ยังไม่รู้จักมันดีและนับถือโลกิยะ คนยากจนซึ่งมีอยู่เป็นส่วนมากทะเยอทะยานเงินทองของมหาเศรษฐีอย่างแรงกล้า แต่มหาเศรษฐีนั้นไม่ได้ทะเยอทะยาน หรือรู้สึกอะไรก็มากน้อยในเงินทองของตนเลย เป็นแต่ทะเยอทะยานต่อส่วนที่มากขึ้นไปกว่านั้นอีกส่วนความหนักใจความหวั่นใจ เมื่อคิดเทียบส่วนแล้ว ย่อมมีเสมอกันไปหมด. มันมีส่วนมากน้อยเท่ากับที่ตน*สมมติเอาความว่างเปล่าขึ้นเป็นตัวเป็นตน* ตามมากและน้อยเพียงไร ใครสมมติขึ้นมาก ก็ต้องแบกไว้มากและหนักกว่า! พระพุทธเจ้าเองก็เคยทรงแบกก้อนหินอันหนักนี้ แต่แล้วกลับทรงสลัดทิ้งเสีย!! เพราะพระองค์ทรงค้นพบว่า มันคือความ

ทุกข์ทรมานของผู้เข้าใจผิด หลงเข้าไปยึดถือ เป็นของน่าสะอิดสะเอียน. และตรงกันข้าม กลับเป็นของเบาสบายสำหรับผู้ไม่หลงยึดถือ หรือสลัดทิ้งเสียได้แล้ว, นี้เรียกว่า ทรงค้นพบ *โลกุตตรธรรม* เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาก็คือคำสอนให้สลัดความทุกข์ออกทิ้งเสีย ให้พ้นจากความทุกข์ อันเป็นของมีประจำ อยู่ใน โลกแต่ อย่างเดียว ไม่หลงประกอบทุกข์ขึ้นแบกไว้. *ไม่ใช่ให้อ่อนแอร้องขอแต่ความสุข* ทั้งที่ไม่รู้จักทุกข์ และสลัดมันออกไปเสียโดยรู้ว่าภาวะที่หมดทุกข์นั่นแล เป็นความสุข, ที่แท้, มันเป็นการทำชีวิตให้กลับกลายมาเป็นอิสระจากสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติอันยั่วยวนใจในโลก ภายหลังจากที่เราเองได้ยอมตนเข้าไปเป็นธาตุด้วยความโง่ อย่างยิ่งของเรามา แล้วตลอดสังสารวัฏอันยาวยืด ซ้ำซาก ไม่มีที่สิ้นสุดลงได้จนกว่าเราจะรู้เท่าทันมัน. ดวงใจอันข้ามขึ้นอยู่เหนือโลกเช่นนี้เรียกว่า *โลกุตตรจิต.* ภาวะที่เป็น

เช่นนั้น เรียกว่า *โลกุตตรธรรม. โลกุตตรวิสัย* หรือ *โลกุตตรภูมิ.*

ในวงแห่งศาสนาอื่น ๆ เมื่อศาสนิกใกล้จะตายย่อมร้องว่า "*สวรรค์ ! พระเจ้า !*" แต่สำหรับพุทธศาสนิกที่แท้จริง จะร้องว่า "*ความดับสนิทอย่างไม่มีเหลือเป็นเชื้ออีกต่อไป !*" นี้แสดงว่าเขาเหล่าโน้น ยังอยากอยู่ในโลก โลกสวรรค์ หรือโลกพระเจ้า ส่วนพุทธศาสนิกมีจุดปลายทางคือความดับไม่เหลือ. *โลกุตตรจึงมีแต่ในพุทธศาสนาเท่านั้น !*

เมื่อมนุษย์ยังเป็นป่าเถื่อน รู้จักและปรารถนาความสุขอย่างสูงสุดเพียงการได้กินได้เสพของอร่อย ๆ พออิ่มไปขณะหนึ่ง ๆ เท่านั้น, แต่ความคิดของมนุษย์ในอันแสวงหาความสุขที่ยิ่งขึ้นไปไม่ได้หยุดเฉยอยู่ นานเข้าค่อยมีความเห็นแปรไปสู่ภาวะที่สูงขึ้น จนรู้จักและปรารถนา ทรัพย์สมบัติ แว่นแคว้น ปรารถนากามสุขจนถึงสวรรค์ อันเป็นที่สุขยอดของกาม, นานต่อมามีพวกหัวคิดสูง เห็น

ว่าสุขในกามก็ยังเป็นของเสียดแทงหัวใจเท่า ๆ กับความหวานอร่อยของมัน เลยนึกหาความสุขอันสูงขึ้นไป และได้ยึดเอาว่าความมีความเป็นแห่งชีวิต ที่ปราศจากกาม เป็นยอดสุข คือความเป็นพรหมนั่นเอง, และบัญญัติขึ้นในยุคนั้นว่าความเป็นพรหมนั่นแหละเป็นนิพพาน คำว่า นิพพานที่แปลตามศัพท์ ว่า ปราศจากการเสียดแทง ได้เกิดมีขึ้นแต่ครั้งนั้น.

ต่อมาอีกนาน พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น และทรงค้นพบว่า ภาวะแห่งพรหมก็ยังไม่เที่ยง แปรปรวนและแตกดับเช่นเดียวกับสิ่งที่ต่ำกว่าอื่น ๆ จะเรียกว่านิพพาน หาได้ไม่ ยังเสียดแทงอยู่อย่างละเอียด, เพราะยังมีความสำคัญว่าตัวตนอยู่ จะต้องเสียดแทงใจในเมื่อมันแตกดับ เพราะยังมีความอยาก ความปรารถนาในทางที่แม้ไม่ใช่กามก็จริงตัณหายังมีอยู่, จึงทรงบัญญัติความดับไม่มีอะไรเหลือเป็นตัวตนสำหรับยึดถือ อีกต่อไปว่าเป็นตัวนิพพานอันแท้จริง อันจะไม่มีใครมาบัญญัติ

ความสุขให้สูงกว่านี้ขึ้นไปได้อีก โลกุตตรธรรม หรือนิพพานที่แท้จริง จึงมีแต่ในพุทธศาสนา นอกนั้นยังอยู่ในวิสัยโลกทั้งสิ้น ต่างกันสักว่าชื่อ เป็นมนุษย์โลกบ้าง เทวโลกบ้าง พรหมโลกบ้าง.

พุทธศาสนา กับ วิทยาศาสตร์

หลักแห่งพุทธศาสนา แปลกจากศาสนาอื่นทั้งหลาย โดยเป็นศาสนาแห่งวิชาความรู้ที่ทนต่อการพิสูจน์ของใคร ๆ ได้ทั้งสิ้น ดังที่ตรัสไว้ว่า *ธรรมในพุทธศาสนา ย่อมทนต่อการพิสูจน์ได้*[๑] *คือท้าให้ใครพิสูจน์ได้ทุกอย่าง จนผู้พิสูจน์พ่ายแพ้ภัยตัวเองหมดมานะกลับใจยอมนับถือพุทธศาสนา* คำที่กล่าวกันว่า พุทธศาสนาเหมือนกัน หรือเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์นั้น มีผู้ติความกันว่า เพราะพุทธศาสนาแยกสังสารร่างกาย ออกวิเคราะห์หาความ

---

๑. ตรัสว่า "........เมื่อเขาใคร่ครวญต่อเนื้อความแห่งธรรมอยู่ ธรรมทั้งหลายย่อมทนต่อการพิสูจน์ได้ เมื่อธรรมทั้งหลายทนต่อการพิสูจน์ได้เขาย่อมเกิดความพอใจและความขยันขันแข็ง" จังกีสูตร ม.ม. ไตร. ล. ๑๓ น. ๖๐๕ ข. ๖๕๘.

จริงเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์แผนปัจจุบัน แยกธาตุต่าง ๆ ออกหาคุณสมบัติชั้นละเอียด. ข้าพเจ้าเห็นว่า คำกล่าวนั้นยังไม่เพียงพอกับคุณค่าอันสูงสุดแท้จริงของพุทธศาสนา เพราะถ้ากล่าวเช่นนั้นแล้ว วิชาสรีรศาสตร์หรือแพทย์ศาสตร์อันเกี่ยวกับการแยกตรวจร่างกาย ก็จะกลายเป็นพุทธศาสนาไปส่วนหนึ่งด้วย. ที่แท้ควรกล่าวว่า เหมือนกันโดยที่หลักวิทยาศาสตร์ ก็ทนต่อการพิสูจน์ อาจทำการพิสูจน์ให้ดูเอง หรือยอมให้ใครพิสูจน์ได้ทุกท่าทุกทาง จนเขาหมดท่าจะพิสูจน์เพื่อโต้แย้งอีกต่อไป และหมดความสงสัยเช่นเดียวกับพุทธศาสนา ยอมให้ใครเพ่ง พิสูจน์ ซักไซ้ อย่างไรก็ได้ ย่อมทนอยู่ได้จนเขาหมดวิธีพิสูจน์และต้องเชื่อ. สัจจ์ย่อมไม่ตาย! คำว่าวิทยาศาสตร์ในที่นี้ หมายถึงวิชา (Science) ที่แท้จริงทุก ๆ อย่างไม่เฉพาะแต่การแยกธาตุ (Chemistry) เท่านั้น, แม้คณิตศาสตร์ (Mathematic) ก็เป็นวิทยาศาสตร์ในที่นี้ด้วย ถ้าท่านสงสัยว่าวิชาเลขหรือคณิตศาสตร์จะ

ทนต่อการพิสูจน์ได้เหมือนพุทธศาสนาอย่างไร ก็จงลองคิดดูอย่างง่าย ๆ ที่สุดว่า ๒+๓=๕ เป็นต้นนี้ มันเป็นความจริงเพียงไร. มีใครบ้างที่อาจพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า ๒ บวกกับ ๓ ได้ผลเป็นอย่างอื่นนอกจาก ๕. ใครจะพิสูจน์โดยวิธีไรก็ร้อยก็พันก็ตาม มันยังคงเป็น "๒+๓=๕" อยู่เสมอ. เป็นหลักที่แข็งแรงยิ่งกว่าภูเขาหินแท่งทึบ อันอาจหวั่นไหวได้ โดยธรรมชาติหรืออุตุนิยมแปรปรวน หลักความจริงแห่งวิทยาศาสตร์เหล่านี้ มั่นคงมีอุปมาฉันใด พุทธศาสนาก็มีหลักแห่งความจริงหนักแน่นมั่นคงฉันนั้น. แม้จะขนเอาการแยกธาตุและตรวจค้นพิสูจน์ อย่างที่เรียกว่า วิทยาศาสตร์แผนใหม่ทั้งหมดมาเป็นเครื่องมือพิสูจน์ ก็ไม่อาจพิสูจน์พุทธศสนาให้เศร้าหมองไปได้ แม้แต่นิดเดียว, ขอแต่อย่าให้ไปหยิบให้ถูกกะพี้ของพุทธศาสนา เช่น พิธีต่าง ๆ เป็นต้น มาพิสูจน์ในนามว่าพุทธศาสนาก็แล้วกัน. ความจริงหรือพุทธศาสนาจะยังคงอยู่ชั่วโลก ไม่มีสมัยหรือขีดขั้นกำหนดเวลาอายุ

เพราะเป็นการเรียนรู้ธรรมชาติ เพื่อชำนะธรรมด้วยความจริง. เช่นนี้ยังมีเป็นเครื่องชี้อันเด่นชัดว่าพุทธศาสนาเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์ ซึ่งโลกปัจจุบัน ยอมบูชาอย่างสนิทหัวหน้า โดยลักษณาการอย่างไรเจียวหรือ ? และข้อสำคัญที่สุดก็คือเมื่อมิแต่ *พุทธศาสนาเท่านั้น* ที่เข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์ของโลกแล้ว จะยังมีศาสนาไหนอีกเล่าที่ควรเป็นศาสนาแห่งสากลโลก, *นอกจากพุทธศาสนา ?*

พุทธศาสนา–
ศาสนาแห่งการบังคับตัวเอง

●

เมื่อกล่าวสรุปให้สิ้นเชิง ในแง่แห่งการกระทำหรือการปฏิบัติแล้ว "*พุทธ-ศาสนาคือ ศาสนาแห่งการบังคับตัวเอง*" : มิใช่ศาสนาแห่งการอ้อนวอนพระเป็นเจ้าผู้มีอำนาจ หรือเป็นศาสนาแห่งการแลกเปลี่ยนทำนองการค้าขาย–ทำบุญทำทานแลกนางฟ้าในสวรรค์. หรืออะไรในทำนองนี้แต่ประการใดเลย. และเพราะความที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการบังคับตัวเอง โดยมีเหตุผลเพียงพอแก่ตนเอง จึงได้ชื่อว่า เป็น "ศาสนาแห่งเหตุผล" ด้วย.

พุทธศาสนา คือคำสั่งสอนอันเป็นแบบฝึกหัดการบังคับตนเอง แต่ว่าลำพังคำสั่งสอนอย่างเดียว หาใช่เป็นแก่น หรือตัวพุทธศาสนาอันแท้ไม่ แม้ว่าคำว่า "ศาสนา" จะแปลว่าคำสอนก็ตาม. *ตัวศาสนาแท้หรือตัวพรหมจรรย์นั้นได้แก่การปฏิบัติตามคำสั่งสอนนั้น ๆ ซึ่งเรียกโดยภาษาศาสนาว่าสีลสิกขา จิตตสิกขา—ปัญญาสิกขา*

พุทธมามกะเป็นอันมาก เข้าใจคำว่า "สิกขา" ตรงตามรูปศัพท์เกินไป คือ สิกขา แปลตามรูปศัพท์ว่าการศึกษา แต่พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็นหลักว่า การศึกษาเล่าเรียนปริยัตินั้น ไม่ใช่สิกขา แต่การกระทำจริงๆตามหลักที่เป็นการบังคับตนเองในส่วนที่เป็นความเสื่อมเสียทางกายและวาจาเรียกว่า "สีลสิกขา" ในส่วนใจ เรียกว่า "จิตตสิกขา" และในส่วนที่เกี่ยวกับความคิดนึกเพื่อรู้สิ่งที่ชีวิตจะต้องรู้ เรียกว่า "ปัญญาสิกขา"

ในส่วน *สีลสิกขา* โดยประเภท คือการบังคับตนให้ตั้งอยู่ หรือดำเนินไปด้วยกายวาจา ตามกฎ

อันเป็นระเบียบมรรยาท หรือจรรยาอันตนจะพึงประพฤติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อวัตถุสิ่งของ-อันเกี่ยวเนื่องกันเป็นข้อกฎที่บังคับตายตัวในเบื้องต้นเรียกว่า *ปาฏิโมกขสังวรสีล*,[๑] การควบคุมตา หู จมูก ลิ้นกายไม่ให้กำเริบไปตาม รูป เสียง กลิ่นรส สัมผัส อันเป็นโลกธรรมเรียกว่า *อินทรีย์สังวรสีล*, กายควบคุมตนให้มีการแสวง การรับการบริโภค-ปัจจัย เครื่องอาศัยอันจำเป็นแก่ชีวิต อย่างบริสุทธิ์จากการหลอกลวงตนและผู้อื่น เรียกว่า *อชีวปาริสุทธิสีล*, และการควบคุมตนให้มีสติระลึกเพียง-เพื่อยังอัตตภาพให้เป็นไปในการบริโภคปัจจัยนั้นๆ ไม่บริโภคด้วยตัณหา เรียกว่า *ปัจจัยสันนิสสิตสีล*, รวมเรียกว่า ปาริสุทธิสีลสี่ หรือจตุปาริสุทธิสีล, เรียกภาวะแห่งการกระทำจริง ๆ ตามนี้ว่า สีลสิกขา

---

๑. มีหลายพวก เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมของนักบวช ก็มีเกี่ยวกับการอนามัยของร่างกายก็มี เกี่ยวกับการเคารพ. ปฏิสันถาร ปรนนิบัติ ฯ ล ฯ ผู้อื่นก็มี. เกี่ยวกับการรักษาสิ่งของเครื่องใช้สอยของตน หรือหมู่ก็มี และยังมีอย่างอื่นอีก ซึ่งเป็นส่วนต้องรู้แล้วทำในเบื้องต้น อยู่อนุโลมทำนองเดียวกัน ทั้งฆราวาสและบรรพชิต

อันได้แก่ การบังคับตัวเองโดยตรงเป็นเหมือนถาก โกลนกล่อมเกลาในขั้นต้น, แต่ประสงค์เฉพาะส่วนที่เป็นไปทางกายและวาจาเท่านั้น

ในส่วน *จิตตสิกขา* คือการบังคับจิตของตนให้อยู่ในวงความต้องการของตน ภายในขอบขีดของวิสัยที่บังคับได้ คือให้หยุดแล่นไปตามความกำหนัดพยาบาท, หรือไม่ให้ง่วงซึมฟุ้งซ่านง่อนแง่นคลอนแคลน รวมความว่า ฝึกจนดีพอที่จะต้องการให้หยุดคิดก็หยุด, ให้คิดก็คิด, ให้คิดเฉพาะสิ่งนี้ก็คิดเฉพาะสิ่งนี้ ด้วยกำลังของจิตทั้งหมดอย่างเต็มที่ โดยไม่กลับกลอกแต่อย่างใด. การพยายามฝึกจนทำได้อย่างนี้ เรียกว่า จิตตสิกขา ซึ่งเมื่อมีแล้วทำจิตให้สงบอยู่ใน อำนาจได้, ต่อนั้นก็ใช้เป็นอุปกรณ์แก่ปัญญาสิกขา อย่างจำเป็นยิ่ง

ในส่วน *ปัญญาสิกขา* คือการควบคุมจิตที่ฝึกจนอยู่ในอำนาจแล้วนั้นก็คิดแล้วคิดอีกจนแทงตลอดในข้อปัญหาของชีวิต หรือที่จำเป็นแก่ชีวิต โดยย่อ คือ ปัญหาที่ว่าอะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ทำ

อย่างไรจึงจะพ้นทุกข์. ทั้งนี้เพราะเหตุว่าสิ่งทั้งปวง รวมทั้งทุกข์ สุขของชีวิตเป็นเรื่องของใจ คือทุกข์เพราะใจปลงไม่ตกในสิ่งที่ตนเข้าใจผิดแล้วหลงยึดถือไว้, จะสุขได้ก็ด้วยบังคับแนวของความคิดอย่างแรงกล้าให้แล่นไปอย่างรู้แจ้ง *แทงตลอด* จนปลงตกในสิ่งที่ตนยึดถือถึงกับ รัก โกรธ เกลียด กลัว มัวเมา ฯลฯ นั้นๆเสีย โดยไม่มีเชื้อเหลือเพื่อความเป็นเช่นนั้นอีกต่อไป การพยายามทำ จนทำได้เช่นนี้ เรียกว่า ปัญญาสิกขา, ซึ่งมีบริบูรณ์แล้วก็จบกิจแห่งพรหมจรรย์, —จบพรหมจรรย์ คือจบศาสนา, ไม่มีเรื่องที่จะต้องทำอีกต่อไป นอกจากการเสวยสุข.

โดยนัยนี้จะเห็นได้ว่า *พุทธศาสนาคือศาสนาแห่งการบังคับตัวเอง: ถ้าหมายถึงคำสอน ก็คือคำสอนแห่งการบังคับตัวเอง ถ้าหมายถึงการทำหรือการปฏิบัติก็คือการกระทำการบังคับตัวเองและเมื่อหมายถึงผลสุดท้ายคือปฏิเวธ ก็คือซึมซาบรสแห่งผลของการบังคับตัวเอง อันเดียวกันนั่นเอง.* เมื่อเรียน หรือเมื่อทำ

หรือ เมื่อได้รับผล ของการ ทำก็มี เหตุผล พร้อมพอที่จะให้ตนเชื่อถือมั่นใจตนเองได้ โดยไม่ต้องเชื่อตามคำผู้อื่นจึงเป็นการบังคับตัวเอง อย่างมีเหตุผลของตนเอง–โดยตนเอง–เพื่อตัวเองอย่างที่เป็นอันแน่ใจได้ว่าไม่ เป็นศาสนา แห่งความโง่เขลาถึงกับต้องการล่อหลอกหรือขู่เข็ญอย่างใดแม้แต่น้อย

ลัทธิศาสนาบางลัทธิ หวังความช่วยเหลือจากผู้อื่นจนไร้หลักแห่งการช่วยตนเอง ไฉนจะมีการบังคับตัวเองบางลัทธิมีการบังคับตัวเอง แต่ไร้-เหตุผล เพราะเป็นเพียงการนึกเอาอย่างตื้น ๆ หรือเป็นการเดา จึงเลยเถิดเป็นอัตตกิลมถานุโยคไปก็มี, ที่อ่อนแอเอาแต่ความสนุกสบาย กลายเป็นอย่างที่เรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยคก็มีจึงแปลกกับพุทธศาสนา ซึ่ง มี หลัก การ บัง คับ ตัวเอง อย่างมีระเบียบเรียบร้อยชัดเจน มั่นคง ปรากฏเป็นศีล–สมาธิ–ปัญญา หรืออัฏฐังคิกมรรค, และมีเหตุผลพร้อมอยู่เสมอ; เป็นอันกล่าวได้ว่า *พุทธศาสนา*

คือศาสนาแห่งการบังคับตัวเอง — ชนะตัวเอง—เชื่อตัวเอง—พึ่งตัวเอง ฯลฯ, โดยแท้

เนื้อความเท่าที่บรรยายมาแล้วนี้ เป็นเพียงมุ่งให้ผู้อ่านมองเห็นจุดสำคัญ อันกว้างขวางลึกซึ้งดุจมหาสมุทรเท่านั้น, คือว่าเมื่อมีหลัก ก็ไม่พ้นเฟือ, รู้อะไรเพิ่มเติมเข้ามาอีกเท่าไร ก็ไม่งงเงอะจนไม่รู้ว่าจะจำไว้อย่างไรไหว, แต่อาจสงเคราะห์รวมเข้าชั้นเข้าเชิงของหลักธรรม ซึ่งที่แท้ก็มีอยู่เพียง ๓ คือ *ศีล—สมาธิ - ปัญญา* เท่านั้นเอง: จึงเมื่อถ้ายังไม่เข้าใจในส่วนไหน ก็พึงศึกษาค้นคว้าจากเนื้อความที่ได้บรรยายในที่อื่นเฉพาะส่วนนั้นสืบไป

พุทธทาส ภิกขุ

(*จาก ขุมนุมเรื่องสั้น ๑๗*)

ใครทุกข์? ใครสุข?

๑

พระพุทธองค์ตรัสว่า "*เมื่อกล่าวสรุปให้สั้นที่สุดแล้ว เบญจขันธ์ที่ยังมีอุปาทาน เป็นตัวทุกข์*"[๑] เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดความสงสัยว่า ถ้าขันธเป็นทุกข์ ก็ช่างมันเป็นไร เราอย่าทุกข์ก็แล้วกัน มิใช่หรือ?

บาลีแห่งอื่นก็มีอีกว่า "*ตัวทุกข์นั้นมีอยู่แท้ แต่บุคคลผู้เป็นทุกข์หามีไม่*"[๒] นี่ก็เช่นเดียวกันอีก แสดงว่าตัวตนของเราไม่มี. ทุกข์อยู่ที่รูป และ

---

๑. *สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาทุกฺขา.*

๒. *ทุกฺขเมว หิ น โกจิ ทุกฺขิโต.*

การโก น. กิริยา ว วิชฺชติ.

นาม นี้ก่อให้เกิดคำถามว่า เราจะพยายามทำที่สุดทุกข์ไปทำไม เมื่อเราผู้เป็นเจ้าทุกข์ก็ไม่มีเสียแล้ว, พยายามให้ใคร, ใครจะเป็นผู้รับสุข ทำบุญกุศลเพื่ออะไรกัน ?

เพื่อขบปัญหานี้ให้แตกหัก โดยตนเองทุก ๆ คน (เพราะธรรมะเป็นของเฉพาะตน). ข้าพเจ้าขอเสนอแนวคิดสั้น ๆ แต่กว้างขวางออกไป แต่ท่านทั้งหลายสำหรับจะได้นำไปคิดไปตรอง จนแจ่มแจ้งในใจด้วยปัญญาของตนเองแล้วและบำบัดความหนักใจหม่นหมองใจ อันเกิดแต่ความสงศัยและลังเลในการประพฤติธรรมของตน ให้เบาบางไปได้บ้าง ดังต่อไปนี้:—

ร่างกายและจิตใจสองอย่างนี้ รวมกันเข้าเรียกว่านามรูป, หรือเรียกว่าเบญจขันธ์ เมื่อแยกให้เป็น ๕ ส่วน ในร่างกายและจิตใจนี้ ถ้ายังมีอุปาทาน, กล่าวคือความยึดถือว่า "ของฉัน" ว่า "ฉัน" อยู่เพียงใดแล้ว ความทุกข์นานัปการตั้งต้นแต่ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย จนถึงความหม่น

หมองร้ายแรงอย่างอื่น เช่นอยากแล้ว ไม่ได้สมอยากเป็นต้น ก็ยังมีอยู่ และออกฤทธิ์แผดเผาทรมานร่างกายและจิตใจอันนั้นเอง แต่เมื่อใดอุปาทานอันนี้หมดไปจากจิต ผู้นั้นไม่มีความสำคัญตนหรือรู้สึกตนว่า "ฉันมี," "นี่เป็นของฉัน" เป็นต้นแล้ว, ทุกข์ทั้งมวลดังกล่าวมาแล้ว ก็ตกไป-จากจิตอย่างไม่มีเหลือ เพราะเราอาจที่จะไม่รับเอาว่าร่างกายและจิตใจนี้เป็นเรา และสิ่งที่เกิดขึ้นแก่มันว่าเป็นของเราได้จริง ๆ

แต่พึงทราบว่า เมื่ออวิชชา (ความโง่หลง) ยังมีอยู่ในสันดานเพียงใดแล้ว ความสำคัญว่าเราหรือของเรา, มันก็สิงอยู่ในสันดานเรา โดยเราไม่ต้องรู้สึกเพราะฉะนั้นเราจึงรับเอาความทุกข์ทั้ง-มวลเข้ามาเป็นของเรา โดยเราไม่รู้สึกตัว: จึงกล่าวได้ว่า ตัวตนของเรามีอยู่ในขณะที่เรายังมีอวิชชาหรืออุปาทาน. เพราะสิ่งที่เป็นตัวตน (ตามที่เรารู้สึกและยึดถือไว้ในสันดานนั้น) เป็นสิ่งที่ถูก

สร้างให้เกิดขึ้นโดยอวิชชานั่นเอง. ตัวตนไม่มีในเมื่อหมดอวิชชา.

เมื่อใดหมดอวิชชาหรือความโง่หลง เมื่อนั้น "ตัวตน" ก็ทำลายไปตาม: ความรู้สึกว่า "เรา" ก็ไม่มีในสันดานเรา; ไม่มีใครเป็นผู้ทำหรือรับผลของอะไร จึงไม่มีใครทุกข์. ความจริงนั้น มีแต่-นามรูปซึ่งเกิดขึ้น, แปรปรวน, ดับไปตามธรรมดาของมันเรียกว่ามันเป็นทุกข์. เมื่ออวิชชาในสันดานเรา (หรือในนามรูปนั้นเอง) ก่อให้เกิดความรู้สึกว่า "นามรูปคือตัวเรา" แล้ว, "เรา" ก็เกิดขึ้นสำหรับเป็นทุกข์, หรือรับทุกข์ทั้งมวล ของนาม-รูปอันเป็นอยู่ตามธรรมชาตินั้น. เห็นได้ว่า "เราที่แท้จริง" นั้นไม่มี มีแต่เราที่สร้างขึ้น โดยอวิชชาท่านจึงกล่าวว่าความทุกข์ นั้นมีจริง แต่ผู้ทุกข์หามีไม่, หรือเบญจขันธ์ที่ยังมีอุปทานเป็นตัวทุกข์. ที่เรารู้สึกว่า มีผู้ทุกข์, และได้แก่ตัวเรานี่เองนั้นเป็นเพราะความโง่ของเรา สร้างตัวเราขึ้นมาด้วยความโง่นั่นเอง. ตัวเราจึงมีอยู่ได้แต่ในที่ ๆ ความ

โง่มีอยู่. ยอดปรัชญาของพุทธศาสนา จึงได้แสดงถึงความจริงในเรื่องนี้ ด้วยการคิดให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งประจักษ์ชัด ว่า "ตัวเราไม่มี" จริง ๆ

อาจมีผู้ถามว่า ก็เมื่อความจริงนั้น ตัวเราไม่มีแล้วเราจะ ขวนขวาย ประพฤติธรรม เพื่อพ้นทุกขทำไมเล่า? นี่ก็ตอบได้ด้วยคำที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอีกนั่นเอง, คือว่าในขณะนี้ เราหาอาจมีความรู้ได้ไม่ว่า "ตัวเราไม่มี." เรายังโง่, เหมือนคนบ้าที่ยังไม่หายบ้า ก็ไม่รู้สึกเลยว่าตนบ้า. เหตุนี้เอง "ตัวเรา" ซึ่งสร้างขึ้นด้วยความโง่นั่นแหละมันมีอยู่, มันเป็นเจ้าทุกข์. และเป็นตัวที่เราเข้ายึดเอามาเป็นตัวเรา หรือของเราไว้โดยไม่รู้สึก. เราจึงต้องทำตามคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อหายโง่หายยึดถือ หมดทุกข์ แล้วเราก็จะรู้ได้เองทีเดียวว่า *อ้อ!* ตัวเรานั้น ที่แท้ ไม่มีจริง ๆ!! นามรูปมันพยายามดิ้นรน เพื่อตัวมันเองตลอดเวลา. มันสร้าง "เรา" ขึ้นใส่ตัวมันเองด้วยความโง่ของมัน: เราที่มันสร้างขึ้น ก็คือเราที่กำลังอ่านหนังสือเล่มนี้อยู่ นี่แหละ!

ความทุกข์ ความสุข มีจริง, แต่ตัวผู้ทุกข์หรือผู้สุขที่เป็น "เราจริงๆ" หาหาไม่, มีแต่ "เรา" ที่สร้างขึ้นจากความไม่รู้ โดยความไม่รู้, ดับเราเสียได้ ก็พ้นทุกข์และสุข สภาพเช่นนี้เรียกว่านิพพาน, ที่กล่าวว่า พระนิพพาน เป็นยอดสุขนั้น ไม่พึงเข้าใจว่าเป็นสุขทำนองที่เราเข้าใจกัน. ต้องเป็นสุขเกิดจากการที่ "เรา" ดับไป และการที่พ้นจากสุขและทุกข์ชนิดที่เราเคยรู้จักมันดีมาแต่ก่อน. แต่พระนิพพานจะมีรสชาติเป็นอย่างไรนั้น ท่านจะทราบได้เองเมื่อท่านลุถึง. มันอยู่นอกวิสัยที่จะบอกกันเข้าใจ ดังท่านเรียกกันว่า เป็นปัจจัตตัง หรือสันทิฏฐิโก.

ในพระนิพพาน ไม่มีผู้รู้, ไม่มีผู้เสวยรสชาติแห่งความสุข; เพราะอยู่เลยนั้น หรือนอกนั้นออกไป: ถ้ายังมีผู้รู้ หรือผู้เสวย ยังยินดีในรสนั้นอยู่ นั่นยังหาใช่พระนิพพานอันเป็นที่สุดทุกข์จริงๆไม่ แม้จะเป็นความสุขอย่างมากและน่าปรารถนาเพียงไรก็ตาม มันเป็นเพียง "ประตูของ

พระนิพพาน" เท่านั้น. แต่เมื่อเราถึงสถานะนั้นแล้ว เราก็แน่แท้ต่อพระนิพพานอยู่นั่นเอง

เมื่อนามรูปยังมีอยู่ และทำหน้าที่เสวยรสเยือกเย็นอันหลั่งไหลออกมาจากการลุถึงพระนิพพานได้ ในเมื่อมันไม่เป็นที่อาศัยแห่งอุปาทาน หรืออวิชชาอีกต่อไป, เราเรียกกันว่า นั่นเป็นภาวะแห่ง นิพพาน

เมื่อนามรูปนั้นดับไป อย่างไม่มีเชื้อเหลืออยู่อีกนั่นก็คือ ปรินิพพาน.

ดังนี้ ท่านตัดสินเอาตามความพอใจของท่านเองเถิดว่า *ใครเล่าเป็นผู้ทุกข์ ? ใครเล่าเป็นผู้สุข ?* แต่พึงรู้ตัวไว้ว่า ตัวเราที่กำลังจับกระดาษแผ่นนี้อ่านอยู่นั้นก็ยังเป็นตัวเราของอวิชชา *อยู่ !*

พุทธทาส ภิกขุ

๑ สิงห์. ๗๙.

(จาก ? ขนมเรื่องสั้น น. ๑๒๑)